

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2007 BALANDŽIO 28 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 83 (16)

KŪRĖJAS IR VISUOMENĖ

KĘSTUTIS A. TRIMAKAS

Ar visuomenei reikia kūrėjo? Ar kūrėjui reikia visuomenės? Tai klausimai, kurie kyla svarstant kūrėjo ir visuomenės santykius. Problema atsirado labai seniai. Gal galime įsivaizduoti, kai vienas pačių pirmųjų dailininkų urve ant sienos nupiešė buivolų medžiotojus. Gal patys medžiotojai pakratė galvas, pakilnojo pečius. Jų tarpe gal buvo ir tokių, kurie nusistebėjo, kad jie kažkaip gali atsirasti ant urvo sienos. Bet kažkas pačiam dailininkui drėbė tiesiai: „Tu čia nepekiokiok sienų. Ar esi alkanas? Jei nori valgyti, tai geriau paimk vėzdą ir eik su mumis medžioti. Tų buivolų ant sienų juk nevalgysi...“ Bet tarp pirmų urvinės parodos lankytojų gal atsirado vis daugiau tokių, kurie nusistebėdavo, kad burtininko „mostelėjimu“ ant sienos gali atsirasti buivolų ir medžiotojų... Dailininkui iš pagarbos atplėšė tą dieną sumedžiotos mėsos gabalą. Ir eidami urvu pro tą sieną vis pasižiūrėdavo į „medžiotojus ir buivulus“, negalėdami atsisistebėti. O vakare, rate sėdint ir dailininkui, gal užvedė kalbą su kitais apie ant sienos atsiradusį stebuklą.

deikiene, tiek Roberto Kundroto ir Algimanto Lyvos romano *Krakas ir Nekrakas* ištraukoje „Įvertinimas“ ir to romano recenzijoje. Pažvelkime į šiuos santykius, jų kokybę ir jų vaisius.

Pirma, kokie yra dail. Zitos Sodeikienės santykiai su aplinkiniais, atstovaujančiais visuomenei?

1. Santykiai yra atviri. Per kūrybą Zita siekia „komunikacijos su žiūrovu“ – ne žodžiais, bet įvaizdžiais. Jai pasitaikė proga bendrauti su vaikais ir kaliniais. Ji matė, jog jie, stebėdami jos dailės darbus, atpažino jos įvaizdžius, bet rinkosi dar kitokius įvaizdžius pagal savo išgyvenimus. Jos išvada – teigiama: „Mano darbais vyksta komunikacija, susikalbėjimas“. Iš to susikalbėjimo yra nauda ir jai, ir jos dailės darbus mačiusiems. Jai nauda, nes ji pati per susikalbėjimą su kitais „supranta savo kūrybą“. Nauda yra ir kitiems, jos dailės darbus stebėjusiems: kiti išreiškia savo išgyvenimus ne tik jos pasiūlytais, bet ir jų pačių patirtį atitinkančiais įvaizdžiais. Taip vyksta susikalbėjimas, vieni kitų praturtinimas.

2. Zita yra laiminga, galinti turėti tokį suprantantį, ja pačia bei jos kūryba besidomintį vyrą (žr. Povilo Sodeikos pastabas apie ją ir jos kūrybą šiame *Kultūros* numeryje). Tarp jų yra išsivystęs artimas ryšys, bendravimas, dalinimasis.

3. Šalia to, dailininkė noriai bendrauja su kitais žmonėmis. Su jais taip pat atsiranda proga pasikalbėti apie jos pačios kūrybą, bendrauti, dalintis.

Išvada. Zitos santykiai su aplinkiniais, t. y. su visuomenės atstovais, yra teigiami. Tie san-

tykiai atneša gerus vaisius, naudingus jai pačiai ir tiems, kurie palaiko ryšį su ja.

Šio *Kultūros* numerio puslapiuose svečiuojasi *Krakas ir Nekrakas* romano autoriai Robertas Kundrotas ir Algimantas Lyva. Mus sudomino šių rašytojų, o taip pat ir jų ro-

Nukelta į 2 psl.

Šio šeštadienio *Kultūros* turinys

- 1 psl. Kęstutis A. Trimakas. *Kūrėjas ir visuomenė.*
- 2 psl. Zita Sodeikienė. *Kažkoks variklis mane varo išlieti gyvenime susikrovusį krūvį.* Dailininkės pokalbis su Kęstučiu A. Trimaku.
- 3 psl. Povilas Sodeika. *Apie Žitą... Ir po penkiasdešimt metų dar vis sulaukiu naujų minčių iš jos...* Šešios pastabos žvelgiant iš arti.
- 4 psl. Robertas Kundrotas ir Algimantas Lyva. „Įvertinimas“. Ištrauka iš romano *Krakas ir Nekrakas*.
- 6 psl. Gintarė Ivaškienė. *Nusileidus žemiškojo gyvenimo uždangai.* Aktoriaus, režisieriaus Vytauto Valiuko gyvenimas, veikla ir mirtis.
- 8 psl. Raimundas Eimontas. *Krakas ir Nekrakas?* Romano recenzija.

Šio *Kultūrinio* priedo numerio puslapiuose užtikiname panašią temą – temą, gvildenančią santykius tarp kūrėjų ir aplinkinių, atstovaujančių visuomenei. Ta tema pastebima tiek *Kultūros* redaktoriaus pokalbyje su dailininke Zita So-

KŪRĖJAS

Atkelta iš 1 psl.

mane vaizduojamo herojaus Pauliaus Krako santykiai su visuomene. Tų santykių problemą atidengė romano recenzijos autorius Raimundas Eimontas, tiesiog sutapatinęs autorius su jų pačių romano herojumi: „Kelią į pripažinimą P. Krakas (kaip ir patys autoriai) skinasi labai sunkiai. (Pats romanas, vos tik pasirodęs..., buvo negailestingai „sudorotas“...)”. Recenzentas nurodo, kad romane vaizduojamas „menininko gyvenimas posovietinėje, bet dar realiai europietišškai civilizuotos stadijos nepasiekusioje Lietuvoje“. Menininkas (tiek romano herojus, tiek romano autoriai), recenzento žodžiais, skina „kelią į pripažinimą“, bet nesiseka. Recenzijoje apibūdinamas romano avangardinis pobūdis.

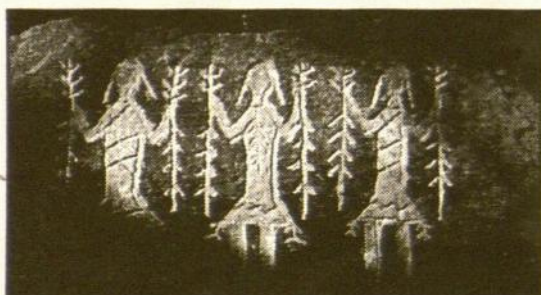
Neturint prieš akis viso romano, sunku spręsti. Stengiamės suprasti nesėkmės priežastį romano ištraukoje, kuri paradoksaliai pavadinta „Įvertinimas“. Toje ištraukoje rašytoją Paulių Kraką aplanko avangardinis režisierius Paras Veltaidas. Jis surinkęs rašytojo asmeninio gyvenimo ir literatūrinės karjeros liudytojų pasisakymus, kurie atidengia jo gyvenimo nepasisekimus — vienišumą, nutrukusias draugystes, žlugusius ryšius, ypač su sūnumi Alfonsu, o taip pat visą sudėtą dėmesį į savo, kaip rašytojo, darbą, atsimušusį į nepripažinimo sieną. Bet dėl avangardinio jo kūrybos pobūdžio, režisierius Paras Veltaidis siūlo jam būti jo filmo pagrindinio personažo prototipu: „Rašai nesąmones ir nepastebi“. Čia pat išdėstyto jo asmeninio ir kūrybinio nepasisekimo akivaizdoje jautrusis Krakas krenta „į atvirą sąmonės akivarą... smegduobė užsivėrė“. Jis nutolsta nuo tikrovės ir paskęsta savo mintyse.

Tolimesnę romano eigą sužinome iš recenzijos. Atrodo, kad dėl nepasisekimo Krakui buvo atsivėręs savižudybės klausimas, tačiau jis nusprendžia gyventi: „Jei gyvenimas neturi prasmės, tai aš jam prasmę suteiksiu rašydamas“. Tai savotiška asmeninė pergalė, kuri gal verta ir visuomenės dėmesio. Juk net pasisekimą patyrę menininkai Lietuvoje ir kitose šalyse nusižudo. Kas romano herojų Kraką, o tuo pačiu — ir romano autorius, verčia nepasiduoti, bet belstis ir vėl belstis? Gal čia kažkur yra žinia kitiems visuomenėje? Gal jai derėtų šią žinią išgirsti? Neturėdami romano rankose, nežinome visos padėties, tad negalime atsakyti. Tačiau *Kultūrinis priedas* yra forumas, per kurį sudaromos sąlygos aiškintis ir susikalbėti.

* * *

Taip šiuose *Kultūros* puslapiuose neatsitiktinai susitinkame. Šių romano autorių ir šios dailininkės patirtis yra skirtinga. Nejmanoma tinkamai jų palyginti, tačiau galima sugretinti. Ypač krenta į akis pradinis siekių skirtumas, bent taip, kaip jis yra išsakytas. Z. Sodeikienė pati teigia, kad ji kreipia dėmesį į susikalbėjimą, komunikaciją su kitais, su visuomene. Ir jai pasisekė. Tuo tarpu, bent anot recenzento Eimonto, romano autoriai Kundrotas ir Lyva, kaip ir jų romano herojus Krakas, „skinasi... kelią į pripažinimą“. Būti pripažintam ir susikalbėti yra du skirtingi tikslai, bet jie ir siejasi...

Nesiūlome recepto, bet verta, gvildenant kūrėjo ir aplinkinės visuomenės santykius, pažvelgti, ar kūrėjui reikia visuomenės, ar visuomenei reikia kūrėjo. Stebėdami mūsų urvinius prosenius, matėme, kad išmintingai elgėsi tie, kurie mezgė ryšius tarp kūrėjo ir visuomenės, nes tie ryšiai nešė gėrį ir kūrėjui, ir aplinkiniams. Atrodo, kad tuo labiau mes, šiais laikais gyvenantys nebe urvuose, esame vieni kitiems reikalingi. ▲

Zita Sodeikienė

Jono Kuprio nuotrauka

„Kažkoks variklis mane varo išlieti gyvenime susikrovusį krūvį“

Pokalbis su dail. Zita SODEIKIENE jos parodos proga, Lemontė, 2007.03.31. Dailininkę kalbino Kęstutis A. Trimakas.

Parodoje išstatyti dailės darbai buvo trijų stilių su tiems stiliums tinkamomis temomis:

1. ikonos (tikrose ikonose yra įrėmintos šventų asmenų atvaizdai, o Zita šventų žmonių vieton „įrėmina“ žmones, žmogiškas savybes ar situacijas, pvz. „Draugystė“, „Palaiminimas“);
2. komentarai apie žmonių visuomeninę padėtį, pavyzdžiui, „Paminklas 20-ajam amžiui“ (diktatūros ir jos skaudūs vaisiai);
3. keiksmažodžių iliustracijos, pavyzdžiui, „Kad tavo liežuvis į stulpą pavirstų“!

– Zita, pradedant pokalbį, noriu paklausti Tavo: kam yra menas?

– Mano supratimu, menas yra tam, kad žmogus galėtų išreikšti savo mintis, galvosena ir aplinkos įtaką ir kad įvyktų bent kokia nors komunikacija su žiūrovu – ne per žodžius, bet per įvaizdžius.

– Ką galvoji apie teiginį „menas menui“?

– Nieko daug. Gal tai tik žaidimas spalvomis, formomis – be jokio matomo tikslo.

– Kas yra dailė asmeniškai Tau? Klausiu maždaug štai ko: kas yra Tau *tai*, ką Tu darai kurdamas paveikslus?

– Man? Apie tai net negalvoju. Yra kažkoks tai variklis, kuris mane varo išlieti krūvį, susikrovusį gyvenime ar tai sąmoningame, ar nesąmoningame. Daugiau į tai žiūriu kaip į terapiją.

– Mūsų pasikalbėjime prieš šią parodą sakei, kad Tau pasitaikė proga išgirsti, ką apie Tavo paveikslus galvoja kaliniai, ką – vaikai. Kokia ta proga buvo?

– Gyvenant Ohio valstijoje, Ohio dailės taryba vienam mokytojui suteikdavo galimybę tris sa-

Televizorių evangelistai

vaites pabuvoti mokykloje, kolegijoje ar net kalėjime. Jis pasikviesdavo mane su savo darbais ir paprašydavo mokinių ar kalinių pasižiūrėti į mano darbus ir apie tai parašyti poemą. Buvau kviesta penkis kartus. Tai padėjo man suprasti mano pačios darbus.

– Zita, prašau paaiškinti: kaip kiti Tau padėjo suprasti Tavo pačios darbus? Ką jie sakė ir ką Tu supratai apie savo kūrybą?

– Mano darbų įvaizdžiuose kiti matė kitus dalykus, negu aš. Per tai supratau, kad mano paveiktuose įvaizdžiuose yra daugiau, negu aš matau. Pavyzdžiui, paukštžmogio įvaizdis paveikslė „Televizorių evangelistai“. Jie skelbia Dievo žodį ne nuoširdžiai, bet tam, kad pagautų žmones savo pačių naudai. Kaliniai matė ne vien tik tai, bet daug daugiau: ir valdžią, ir plėšrumą, ir kt. – pagal jų pačių išgyvenimus... Man pasidarė aišku, kad mano darbais vyksta komunikacija, susikalbėjimas.

– Atkreipkime dėmesį į Tavo ikonas. Gal nesuklysiu sakydamas, kad Tavo ikonose centrinę vietą daug dažniau užima moterys, negu vyrai. Atrodo, kad daugiau dėmesio suteiki moterims, sudarai gali-

Palaiminimas

mybę moterims ieškoti savęs, savo vietos, savo erdvės... Prašau komentuoti šią pastabą.

– Kadangi matau daug grožio bizantiniame mene, persų ir indų miniatiūrose, taip pat *prerenanse*, religiniuose paveiksluose, norėjau visa tai suvesti į vieną. Kadangi dabar aplinkui matosi žmonės, ypatingai pas jaunesnius, tiek šiurkštumo, vulgarizmo, kad norėjosi daryti ką nors gražaus... O kad yra daugumoj moterys, tai tik atsitiktinumas, o ne išplanuotas dalykas. Esu tikra: daug kas išeina iš pašamonės.

– Kur moteris, ten, neišvengiamai, šalia jos, virš jos, ir – labai retai – apačioj jos yra vyras; tuo labiau – jo „nebuvimas“ būtų reikšmingas. Tavo ikonose, kur moteris, ten – reikšmingai – vyro dažnai nėra. Kartais yra galva arklio, kuris gali būti vyro simbolis. Kita mintis apie Tavo ikonas: jie – savo subtilumu – gal vaizduoja tobulesnį išsivajotą pasaulį, „padailintą“ pasaulį... Vėl prašau komentuoti...

– Darydama „ikonas“, nieko daug negalvoju, išskyrus, kurias spalvas, atspalvius, formas naudosi, o kai prasideda iškarpių lipinimas, dažniausiai pačios pasiprašo, kas turėtų eiti šalia. Kai viskas yra užbaigta, tada tik pasižiūriu į visumą, žinau, kad kažką padariau, bet nebūtinai suprantu ką.

– Tiesa, jei Tavo ikonose yra daugiau moterų centrinėje vietoje, tai Tavo taip vadinamuose komentaruose apie visuomenę (social commentary) daug daugiau veikėjų yra vyrų: suprantama, despotų – kaip Stalinas ir Hitleris, bet taip pat ir jų aukų – nuogų, trypiamų po kojų... Nebent ten galima būtų įžvelgti aukas – visus žmones, nekreipiant dėmesį į jų lytį. Vėl – prašau Jūsų pastabos.

Draugystė

Pačia giliausia prasme rašytojas (ar menininkas – prideda Z. Sodeikienė) tėra instrumentas; jis menkesnis už savo kūrinį. Tad mums nėra ko tikėtis, kad jis tą kūrinį paaiškins. Jis padarė viską, ką galėjo, kurdamas. Aiškinimą jis turi palikti kitiems arba paskirti ateičiai. Tikras kūrinys yra kaip sapnas, kuris, nepaisant jo akivaizdumo, niekuomet pats savęs nepaaiškina ir nėra vienareikšmis.

Carl Gustav Jung

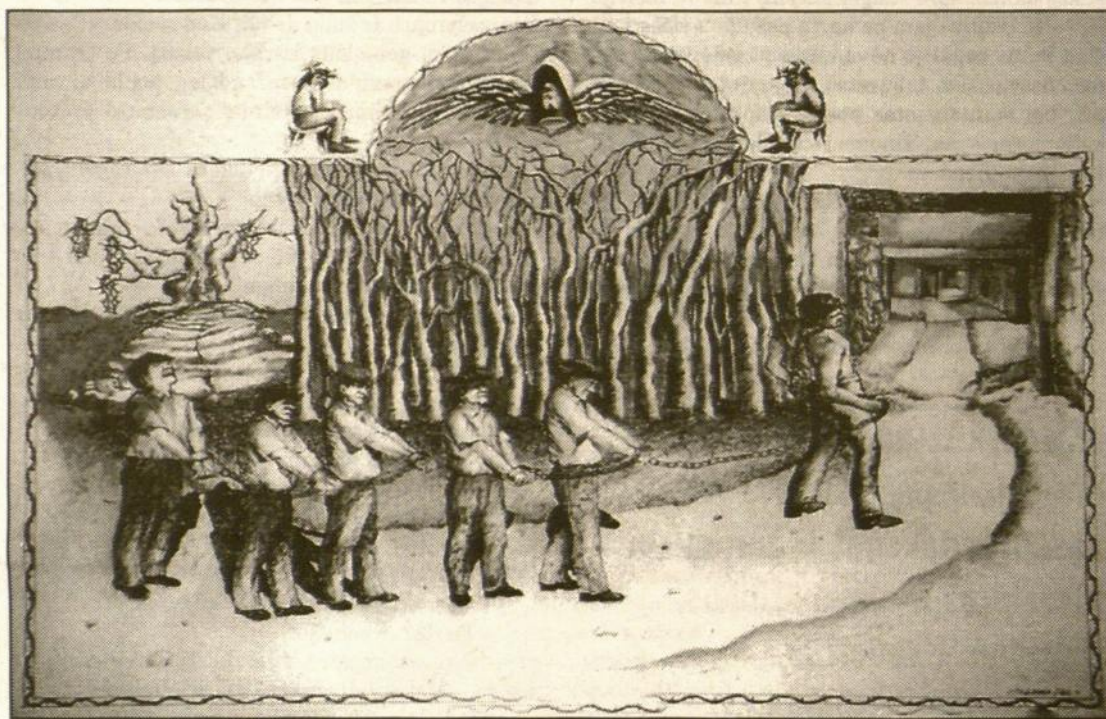
– Priežastis, kodėl dariau „Berlyno sieną“, o dabar – „Paminklą 20-ajam amžiui“, kyla grynai iš jausmo, koks žiaurus, neteisybų pasaulis gali būti, kad milijonams žmonių gyvenimas sugadinamas ar net sunaikinamas. O ar tai vyras, ar moteris, galutinai yra žmogus, kuris tai įvykdo. Visada buvo ir yra prošvaisčių, už tai naudoju lelijas ir baltus balandžius, visada norisi duoti vilties.

– Zita, 20-ojo amžiaus visuomenės komentaruose vaizduoji, kaip buvo, t. y. kaip blogai buvo. Tuo tarpu, atrodo, kad ikonose vaizduoji, kaip galėtų būti

– gal svajojant, idealizuojant; tačiau jose įpini ir šios parodos temą „Praeitį į dabartį“: taigi – ir kaip buvo... Čia tiek daug įžvelgtų ir sunkiai įžvelgiamų temų... Visiškai nesistebiu, kad Tu įvairiais elementais sudarei galimybę žmonių vaizduotei pasireikšti, kurti, svajoti... Tuo labiau, kad Tavo pateikti elementai daug kur yra dvireikšmiai, net prieštaringi...

– Pavadinimas „Praeitį į dabartį“ kilo iš to, kad naudoju senus įvaizdžius, matydama juos kaip skirtingų spalvų siūlus, kuriuos suaudžiu į

Nukelta | 7 psl.

Nieko naujo

... apie Zitą ...

Ir po penkiasdešimt metų dar vis sulaukiu naujų minčių iš jos...

Šešios pastabos žvelgiant iš arti...

1. Griežtieji (t.y. tikslieji) mokslai Zitai nelabai domina. Ji labiau kreipia dėmesį į metafizinius dalykus, augalus, gyvulius ir t.t. Gamta, kokia ji bebūtų, yra jai įdomesnė, negu tai, kas yra žmogaus sukurta ar padaryta. Ji kelis kartus yra išsitarusi apie „žmogaus išdidumą“ ir sako, kad žmogus nieko naujo nepadaro, tik randa tai, kas jau yra.

2. Ji nesispraudžia lankyti kitų menininkų parodų. Ji galvoja, kad meno garsenybės yra žmonių išpūstos ir nebūtinai reprezentuoja tai, kas yra geriausia, gražiausia ir įspūdingiausia. Ji jų neatmeta, bet taip pat jų negarbina. Ji kreipia dėmesį į gilios istorijos meną, kaip persų miniatiūras, knygų iliuminacijas ir t. t.

3. Jos interesai yra gana platūs ir dažnai pasirodo jos kūryboje... Ji negali pasilikti vienoje šakoje. Ji vis nori bandyti ką nors naujo, ką nors kito.

4. Protu ji kritiką priima, bet emocijomis – ne visai. Viską, ką ji daro, jai atrodo, kad yra reikalinga ir išmintinga.

5. Pasitraukimas iš Lietuvos jai paliko didelę žaizdą. Ir visas jos istorijos supratimas baigiasi su XX amžiuje pasirodžiusiomis neteisybėmis, vienu žmonių valdymu kitus, ir dar blogiau – kūnų ir sielų žudymu.

6. Jos kūryba kyla iš gelmių, neapmąstyta ir neplanuota. Ji dirba labai daug ir nemėgsta sėdėti nieko nedarydama. Taip pat mėgsta žmones ir greitai su jais suartėja... jiems negaili gerų ir išmintingų patarimų. Turiu prisipažinti, kad ir po penkiasdešimt metų dar vis sulaukiu naujų minčių ir idėjų iš jos.

Povilas Sodeika

Įvertinimas

Ištrauka iš Roberto Kundroto ir Algimanto Lyvos romano *Krakas ir Nekrakas*. Leidykla „Pasviręs pasaulis“, Vilnius, 2006 m.

Vieną dieną į Kraką namus, sugriaudamas ramią kūrybos idiliją ir gerokai išgąsdinęs poetą, visiškai netikėtai įgriuvo triukšmingas, nekoordinuotų judesių, ko gero, neblaivus pilietis. Tai buvo sūnaus draugas Paras Veltaidis, per vestuves prisistatęs avangardistu režisieriumi. Rankose jis laikė šūsnį popierių ir knygas. Krakas nesunkiai atpažino kelis savo romanus ir poezijos rinktines.

Nelauktas svečias buvo labai įsiaudrinęs, ilgai blaškėsi po netvarkingą kambarį, kažką neaiškiai šūkčiodamas apie staigią karjerą kino industrijoje. Nors Paulius jam ne kartą pasiūlė atsisėsti, tačiau Paras negalėjo nė minutės pasėdėti ant prastos, pasvirusios taburetės. Suerzintas, priblokštas, bet suintriguotas poetas slapta žvilgtelėjo į kalendorių – na, žinoma, šiandien spalio 23-oji. Lemtinga diena.

– Krakai! – galų gale rišliai suklykė Paras Veltaidis. – Tu mane negyvai suvėžinai, sunaikinai, likvidavai, tačiau aš radau išeitį ir prisikėliau. Aš statysiu filmą, ištisą serialą. Esi absoliutus genijus – tokių nesąmonių aš gyvenime nesu skaitęs!

Paulius neramiai sujudėjo, bet prakalbo ne iš

„Klausyk... apibėgau visus tavo draugus ir pažįstamus, paskui redakcijas ir žurnalistus, literatūros ir meno kritikus, rašytojus... kodėl? Kad susidaryčiau išsamų tavo, genialaus kūrėjo, vaizdą.

Po trumpų vaisingų abejonių aš nusprendžiau, jog labai tinki tapti mano filmo pagrindinio personažo prototipu...”

karto.

– Aš nerašau nesąmonių, – pagaliau paprieštaravo jis. – Aš rašau normalias, paprastas knygas.

– Normalias?! Ką tu klieidi, tėvai? – sužviogė svečias ir nesirinkdamas atvertė vienos Kraką knygos puslapį. – „Pro antrąjį binoklio galą aš stebėjau didmiesčio gyventojus, zujančius tarsi skruzdėlės. Jie lipo vienas per kitą, vienas ant kito, augo judrių, įelektrintų kūnų kaugės, kurios pasiekusios kritinę masę virsdavo ant šono. Piličiai, išskleidę trapius peršviečiamus sparnus, skirtingu greičiu lakstė į visas puses, tarsi praradę galvas nerišliai šūkavo, uostinėjosi, glėbesčiavosi ir stumdė vienas kitą. Priartinus vaizdą išaiškėjo, jog visos tariamai gyvos skruzdės seniai nugaišusios, o keisti, kaukėti miško sanitarai jas karučiais vežė ir krovė į kauges. Augo taisyklingos geometrinės, kruopščiai apskaičiuoto pagrindo ploto, aukščio ir perimetro piramidės...” Tai tavo citata.

– Ir kas čia kliedesingo? – nustebo Krakas.

– Tau tikrai stogas nuvažiavo! – dabar apstulbo režisierius. – Rašai nesąmones ir nepastebi?! Genialu! Jei būtų priešingai, būtų banalu, mėšlas, niekalas, kurį reiktų kuo greičiau išmesti. Tikras avangardas rėkia nesąmonių šūkiais!

Paulius truktelėjo pečiais – anokia čia kritika

ar panegirika. Nėra ko ginčytis su radikalaus meno fanatikais.

– Traukioji pečiais! Palauk! – iš skausmo riktelėjęs Paras pašoko nuo taburetės. Jis perbraukė ranka per sėdmenis, paskui per taburetės paviršių ir suprato į minkštimą įsivareš nesterilų pašiną. Tačiau neišvengiama nekultūrinė infekcija nesiskundė – ar gali fizinė kančia prilygti kūrybinės dvasios triumfui? Niekada! – Klausyk, tu mane taip užvedei, kad aš, Alfonso informuotas, apibėgau visus tavo draugus ir pažįstamus, paskui redakcijas ir žurnalistus, literatūros ir meno kritikus, rašytojus. Ir žinai kodėl? Kad susidaryčiau išsamų tavo, genialaus kūrėjo, vaizdą. Po trumpų vaisingų abejonių aš nusprendžiau, jog labai tinki tapti mano filmo pagrindinio personažo prototipu...

Poetas energingai neigdamas ekstremalų pasiūlymą sumojavo rankomis.

– O gal nori pats vaidinti save? – spaudė toliau Veltaidis. – Galėtum nesunkiai įsijausti į išprotėjusio genijaus vaidmenį.

Paulius krūptelėjo ir išsižiojęs pašoko. To dar beturko!

– Ne! Aš ne aktorius, ne artistas. Galbūt su tikčiau tapti prototipu, tačiau su sąlyga, kad mažes filme niekas neatpažins.

– Jokių problemų! – sušuko režisierius. – Avangardas tik taip ir dirba – visas sumalama į neatpažįstamą masę, o paskui iš jos lipdomi malonūs niekučiai... Nesijaudink, tėvai! Jokio pavojaus asmenybei! Ar turi ką nors išgerti?

– Nori arbatos?

– Tu ką? Alkoholio!

– Ne, aš negeriu, – atsiduso Paulius ir atsisėdo. – Bet galiu pasiskolinti iš Palubinsko.

– Iš Palubinsko? Geriau nereikia! Klausyk, ką kalba apie tave marga publika.

Paulius abejingai linktelėjo galva.

– „Atsargiai – knyga pilna krakizmų!“ – įsijautęs skaitė Paras. – „Krakas perropojo asketizmo dykumas, perkirto druskos ežerus ir įkrito į tobulą literatūros oazę!“ – „Krakizmai užpildė visas mūsų grožinės literatūros kiaurymes, išardė meno elito citadelių betoną ir išmušė poezijos greitkeluose duobes!“ – „Paulius Krakas pasėjo kultūrinėje visuomenėje abejonių ir nevilties bacilas, kurias saugo uždelsto veikimo dinamito dėžės!“ – „Nesvarbu, kad Krakas poetas. Nesvarbu, kad jis nematė sūnaus dvidešimt metų. Nesvarbu, kad jo asmeninis gyvenimas balansuoja ant skustuvo ašmenų. Svarbu, kad Krakas ištiesino literatūros kreivę, suteikė modernizmui Lietuvoje pagreitį ir iškėlė į viešumą dvasinio praregėjimo problematiką!“ – „Poetas žvejojo kuojas ir upėtakius, bet ištraukė giliavandenius fosforinius gyvius, kurių dar nežino šiuolaikinė paplūdimių kultūra!“ – „Tik hipizmo iškankintas protas gali pagimdyti tokią dangaus perspektyvą, horizonto kreivę ir išpranašauti kultūrinę audrą!“ Tėvai, ar girdėjai tokį tavo kūrybos pašlovinimą?

– Ne, – kukliai išsunkė Paulius. – Aš tikrai nežinojau, kad kultūrinė visuomenė stebi ir vertina mano rašinius.

– Tai dar ne viskas, – džiūgavo, kunkuliavo Veltaidis. – Klausyk toliau: „Paulius Krakas užkrėtė literatūrą krakizmais. Tai šiurkštūs, storžieviški mūsų gerbiamų kultūros, meno ir politikos žmonių pažiūrų ir įsitikinimų šmeižtai, kuriais Krakas grindė savo kūrybos kelią. Vaidindamas poetą, apsisiautęs eiliakalio mantija Krakas tyčiojosi iš mūsų tautos finansinio, politinio elito, oligarchijos mąstysenos, spėjusių įsiamžinti meno šulų pasauležiūros. Man ne kartą teko recenzuoti jo veikalus, kurie parašyti įmantria, sudėtinga forma, pilni vidinių prieštaravimų ir eklektikos.

Sunkus kritiko darbas. Jaučiuosi kaltas, kad padėjau Pauliui Krakui iškilti į jam visai nederamas literatūros aukštumas. Skaudu, kad mano kraštutiniai neigiami atsiliepimai suteikė jam didžiojo avangardisto šlovę, sukūrė mitą apie neeilinę talentingą asmenybę, subūrė gerbėjų būrį, kuriam vadovauja Salomėja Puikytė. Jei Krakas dingtų, prasmegtų, išnyktų – patikėkite manimi, senu reklamos ir kritikos vilku, – krakizmai be jų kūrėjo ilgai neišsilaikytų. Nėra maištininko – šlovė karaliui!“ Girdi, Krakai, tu – avangardistas! Ir pats tuo netiki? Žinai, kieno čia žodžiai?

– Neįsivaizduoju, – riebaus ir malonaus žodžių srauto pakerėtas ir apstulbintas atsiliepė Krakas.

– Modesto Pigagos! Klausai toliau?

It vaikas išplėtęs akis Paulius linktelėjo. Pagaliau jį sudomino rinktinių žiniasklaidos snaiperių šūviai.

– „Krakas sirgo pačia sunkiausia chroniška didybės manijos forma. Kiek kartų straipsnius prašiau spausdinti mašinėlė. Kur tau, tyčia atnešdavo ranka prikeverzotus! O jo raštas – tai grynai vištos kojos pakrapštymai. Neįskaitomas. Pats niekada neskaitė korektūros, bet po straipsnio į redakciją atėdavo pilnas pretenzijų, kurių niekam ir niekada neištardavo, tik sėdėdavo pabrėžtinai nepatenkintas, tylus ir įžeistas. O jo vaikiškas susidomėjimas skaičiais! Išprotėjęs Pitagoras vėluoja į redakciją atnešti straipsnius, nes, matai, mėnesio aštunta diena, ir dar antradienis, jam labai bloga, nesėkminga diena. Pinigų reikalaujavo mėnesio tryliką dieną, ypač penktadienį! Ir vis mažą jam – tai išmokėk avansą, tai duok ruloną rašomojo popieriaus, tai naują firminį rašiklį, tai arbatos, tai likviduok skolas. Bet pinigais nelyja, bent jau mano redakcijoje. Aš ne vieną Kraką knygą išleidau, juk mažai perka, nekomercinis stilius. Ar Krakas rūpinosi knygos reklama, paviešinimu, ar atėjo nors į vieną savo knygos prezentaciją? Ne! Užsispyręs kaip asilas, o mąstymas it šešiamečio vaiko. Ateina į redakciją, atsisėda, aš jam porinu apie reporterio prievolės ir privilegijas, leidybinę veiklą, o jis spoko, kaip per stiklą laipioja musė, paskui staiga sušunka: „Šal!“ ir apsalęs klausosi, kaip mikroskopinės kojytės čiuoja stiklu. Tikras naivuolis.“ Tai Aurelijus Krosas.

– Pažįstu, tai „Laiko“ redaktorius. Žiūrėk, dalykiškai prakalbo, – suintriguotas tarė Paulius. – O kas toliau?

– Aha! Užkabino! Toliau štai kas, – Veltaidis pavartė popieriaus lapus ir tęsė: – „Krakas? Kiauras lunatikas. Trečią nakties gali ateiti pasiskolinti druskos, vasarą prašo šiltų pirštinių, veltinių ir sniego kastuvo, žiemą susikrovęs kuprinę išvyksta į gamtą. Žąsinas! Grynas. Visa laimė, kad buvo sukalbamas. Galėjau jam pasakoti viską, ką tik norėdavau, nedraudavo. Aš juk žvejys profesionalas, kartą išsivežiau jį kelioms dienoms į gamtą. Ir ką manote jis veikė gamtoje? Žuvis gaudė rankomis, beviltsiškai susipainiojo į valą – vos ištraukiau, būtų, kvailys, pasismaugęs! – naktį be irklų išplaukė į ežerą, tik ryte radau sužvarbusį

„Krakas perropojo asketizmo dykumas, perkirto druskos ežerus ir įkrito į tobulą literatūros oazę... pasėjo kultūrinėje visuomenėje abejonių ir nevilties bacilas, kurias saugo uždelsto veikimo dinamito dėžės... Krakas ištiesino literatūros kreivę, suteikė modernizmui Lietuvoje pagreitį ir iškėlė į viešumą dvasinio praregėjimo problematiką!”

tyrantų valtyje kitoje ežero pusėje. Per pietus kvaiša poetas itin noriai bendravo su meldais, paskui prisirinko nuodingų grybų ir išvirė sriubos. Sakė, pagal kažkokio amerikiečio muzikanto, pamiršau pavardę, receptą. Gerai, kad laiku pastebėjau, tai jis, atsisakęs samanės, atsipirko lengvu vėmimu. Kitą rytą pakeltas į žuklę pradėjo garsiai melstis. Pamaniau, gal norės apie savo kūrybą pašnekėti, ką tu – šiukštu. Pusprotis! Sakiau, lunatikas. Kalbėti nemėgo, bet klausytis – labai. Tačiau kaip kaimynas žmogus neblogas, negaliu kaltinti. Turi bėdą – negeria, kiek kartų kviečiau išlenkti po butelį degtinės, kratosi kaip velnias kryžiaus. Štai ir pražuvo – juk renki medžiagą nekrologui, ne kitaip! Dar viena pasaulio masonų intrigu auka! Prakeikti uzurpatoriai, išnaudotojai, jie nužudė menininką, o dabar kėsina ir į mano gyvybę! Tai Vaclovas Palubinskas.

– Parazitas, laiduoja mane dar gyvą, – sužaibavo akimis Krakas, bet betrukus susiramino. – Tiek to, nepykstu, jis tiesiog neišmanėlis.

– Nervinies, piktninies, sunerimai? Dėl ko? Juk tai nuostabus atsiliėjimas. Nežinai, kiek aš prasikankinau su Palubinsku – jis amžinai neblaivus skęsta girtose, prieštaruose fantazijose, iš pradžių apie tave negalėjo nė žodžio suregzti, vis minėjo kažkokią Nijolę, tikino, jog ji jūsų kaimynė. Tačiau ne tik jūsų, bet ir aplinkiniuose namuose aš jokios Nijolės neradau. Galų gale tik gerokai išgėręs degtinės Palubinskas pripažino, jog apsiriko, supainiojo Nijolę su Veronika.

– Man rodos, kad aš irgi Nijolę prarasiau, – nuliūdo Paulius. – Tačiau dėl Palubinsko esi teisus – jis didelis niekta, – taikiai sutiko Paulius. – Kas dar mane apkalbėjo?

– „Paulių pamilau kaip savo sūnų. Jis labai mielas, jautrus, kartu dažnai lesiname balandžius, žiemą zylėms sumeistravo lesyklėlę, pavaršį varnėnams sukalė inkilą. Labai myli paukščius. O kokios geros širdies, tikras poetas! Jo eilių nesuprantu, tačiau Paulius tikrai nuoširdus vaikelis. Man ne kartą atnešė maisto iš parduotuvės, padėjo suremontuoti kambarį, išneša šiukšles. Aš retkarčiais jam gaminu valgi, išskalbiu patalynę, išlyginu kėlnes, marškinius. Rūpinuosi, kaip galiu.“ Tai tavo kaimynė Veronika.

Pauliaus akyse sužvilgo ašaros. Poetas pasijuto smarkiai prasikaltęs – tik dabar suprato, jog savo įgimtomis ar paveldėtomis keistenybėmis ir charakterio dygliais be jokios priežasties iki gyvo nervo priekankino gerąjį moteriškę. Tačiau nusprendė, kad kūryba pateisina visus išmėginimus, nurimo.

– Aš jai atsidėkosi, tikrai, – pažadėjo Paulius.

– Klausyk, tėvai, toliau, – šėlo Veltaidis. – Štai tavo buvusių klasiokų nuomonė: „Labai ambicingas tipas. Nuo mokyklos laikų nė su vienu nedraugauja, visi jam, matyt, per menki. Labai didžiujasi savo giminyse su Čiurlioniu, nors kokie iš tikro juos sieja ryšiai, niekas nežino. Manosi esąs pateptasis, iškilus poetas, bet iš tikro tėra eilinis plunksnagraužys. Hipiams nepriklauso, beveik niekur nekeleliavo, žolės nerūko, alkoholio neverta, merginų vengia. Žinau, kad skaitė daug knygų, bet savo mintimis vengia dalintis.“ Tai Tomo Liutiko nuomonė. O čia Teodoras Gelažius: „Kodėl jis pabėgo iš mano klubo, nesuprantu. Jam sudariau ypatingas sąlygas, turėjo savo darbo kabinetą, telefoną, buvo vaikų mylimas ir gerbiamas, galėjo įkūnyti bet kokią idėjų projektą, jam visur pritariau ir nedariau jokių kliūčių. Žinoma – finansai, atlyginimas. Tai kita kalba ir nieko bendra su idėjomis, artimo meile! Buvo mano dešinioji ranka, darbštus ir pareigingas, imlus ir atsidavęs kūrybai. Tikejau, kad su Kraku galėsiu nuversti kalnus, prispausiu savivaldybę, gausiu klubui finansavimą. Kai jis paspruko, viskas ėmė žlugti. Patalpas nugriovė, vaikai tapo akiplėšos, kartą mane net apstumdė. Viskas tik per Kraką! Tai bent nuomonė, ar ne? Kaip tau patinka? O štai ir Aloyzas Žekas: „Visa laimė, kad laiku įžvelgiau pavojų savo bizniui. Žinau, aš žmogus geros širdies, pamaniau, reikia senam draugui padėti. Priėmiau į darbą, daviau geras pareigas, sudariau visas sąlygas tapti normaliu, gerbiamu žmogumi, susitvarkyti gyvenimą, kilti karjeros laiptais. Nepadėjo! Vis vien darė savo, rašė eiles, svajojo

apie... net nežinau apie ką, bet tikrai ne apie darbą, prekes, sandėlio perspektyvas. Teko skubiai atsi-kratyti. Bet prieš Paulių kaip žmogų nieko blogo negaliu pasakyti. Menininkas, ir tiek. Gamyba, prekyba, biznesas – tikrai ne jam.“

– Žekas! – sumurmėjo Krakas. – Ir jis mina ant senos žaizdos. Senas krienas viską meluoja, viskas buvo priešingai – aš jam tiek gero padariau, per jo prekes praradau visą knygos skyrių, kurio nespėjau per darbo savaitę sandėlyje užfiksuoti, aukojau tik dėl draugo... O jis... Šmeižikas! Kiti irgi ne geresni, ko iš jų daugiau norėti? Vėjavaikiai! Plevėsos!

– Palauk, tai dar ne viskas. Štai Jokūbas Šleina.

– Šleina? – išsigando Krakas. – Tu ir jį sudarai? Vargas man...

– Sėdėk ramiai ir klausykis, – atkirto režisierius. – „Visada kartojau, kad Krakas baigs gyvenimą patvory! Niekas netiki, visi mano – originalas, asmenybė, pažiba. Mėšlas! Niekas doro iš jo nesitikėjau, nieko jis ir nenuveikė. Ką – romanai? Apie ką jis ten sapalioja – nelaimingas gyvenimas, egzistencinės problemos, ontologinė kančia. Absurdas! Padirbėtų palinkęs prie staklių gamykloje arba statybose, tai būtų žmogumi tapęs. Baltarankis, poetas. Sutinku, buvo silpnos sveikatos. Kodėl netapo buhalteriu, ministerijos klerku, taksivairuotoju? Tfu! O jo pažiūros – visiška eklektika. Kiek aš jam beldžiau į makaulę – Dievo nėra ir būti negali. Mokslas tai ką tik įrodė, bet nuo mokslinės minties poetas beviltiškai atitolo, nes neturi televizoriaus nei radijo, blogiausia, kad ir laikraščių neskaito. Sutinka, palinguoja galva, o grįžęs namo vėl Viešpaties ieško savo rašiniuose, apmąstymuose, poezijoje. Krakas eiles skamba kaip maldos. Argi poezijos uždavinys rašyti maldaknyges?“

– O dabar Algirdo Dromanto...

– Dromas?! – šūktelėjo Krakas. – Tu matei Dromą? Kada?

– Vilniuje, prieš mėnesį kitą... – nustebęs atsakė Paras. – O ką?

– Ar Dromas draugas?! Net neužėjo pas mane, žino, kad jo visada laukiau. Labai norėjau jam padėkoti už išvyką į Los Andželą, paklausti, kaip laikosi Danguolė, o jis net neaplanė.

– Na, raminkis, gal dar užeis. Klausyk, ką sako Dromantas: „Tau pasisekė, kad mane suradai. Šiomet pirmą kartą aplankau tėvynę. Po to karto, kai prieš kelerius metus Krakas apsilankė Los Andžele, jo daugiau nemačiau. Manau, kad antrą kartą į Ameriką jis tikrai nevyks – per didelė rizika. Jam Los Andžele gelbėjau kaip galėjau, bet Paulius labai jautrus žmogus – patyręs smurtą ar psichologinę priepaaidą jis užsidaro ir nereaguoja į išorinį pasaulį. Toks charakteris, nieko nepadarysi.“

Paulius skausmingu veidu atsistojo ir pasiražė. Kilstelėjęs sunkiai išlygino pečius ir nugarą, ištiesė kaklą. Trumpam.

– Dromai, Dromai... Tik tu mane teisingai prisimeni. Taip, aš atkentėjau už svetimas nuodėmes, bet nieko pakeisti negaliu. – Pamatęs, jog Paras rengiasi pratęsti paskaitą, Paulius užprotestavo: – Palauk, duok pailsėti. Aš visai išsekau. Šiandienai užteks. Oficialūs mano kūrybos vertinimai mane žudo.

– Gana? Atsibodo? Kaip nori. – Veltaidis aki-vaizdžiai įsižeidė, jo entuziazmas nusiūgo, todėl vietoj reikalaujo alkoholio jis staiga nusileido iki paprastų žolių antpilo. – Gerai, išvirk arbatos ar kokio kito niekalo.

Paulius užkaitė vandens. Po kelių minučių ant prasto, nudaužytas kam-pais stalo garavo žalios arbatos stiklinė.

– Luktelk, aš ir sau

**„Jaučiuosi kaltas, kad padėjau Pauliui Krakui
iškilti į jam visiškai nederamas literatūros
aukštumas... mano kraštutiniai neigiami
atsiliepimai suteikė jam didžiojo avangardisto
šlovę, sukūrė mitą apie neeilinę talentingą
asmenybę, subūrė gerbėjų būrį...“**

išsivirsiu, – tarė Krakas ir vėl išėjo į virtuvę.

Jiedu tylėdami gėrė arbatą. Po ilgos nemalono tylos Paras garsiai trinktelėjo stiklinę ir su viltimi kreipėsi į Paulių:

– Na, atsigavai? Galiu tęsti?

– Tęsk, – atsiduso Paulius. – Argi dabar galima sustoti...

Vėl sušiugždėjo popieriaus lapai.

– „Viršininke, kur alus?“ – Girdi, Krakai, į mane kreipiasi viršininku, – vėl atsigavo Paras, sriubtelėjo vėsiaus gėrimo ir su entuziazmu skaitė toliau: – „Nėra! Tai mineralinio. Irgi deficitas? Tai nors šalto vandens stiklinę. Ačiū! Krakas... Mano sena meilė. Juk sūnų sugyvenome. – Krakas neramiai sujudėjo. – Na, Paulius apie jį nieko nežinojo, aš blogai jaučiausi, taip, nuo dvidešimties metų gyvenau ligoninėse, psichiātrinėse, globos namuose. Kaip galėjau pati sūnų išauginti? Niekaip. Vargšas Alfonsėlis, bet išaugo mano vaikas, oho, koks ažuolas! Apie Paulių kalbėti? Gerai. Myliu, iki šiol myliu. Tai buvo retas žmogus. Mačiau paskutinį kartą? Prieš metus Gedimino prospekte jis skyrė pasimatymą, įteikė penkis litus, tikras džentelmenas...“

Nesulaukęs sakinio galo Krakas pašoko.

– Ką? Ir Juliją radai? Ji dar gyva? Vargšė moteris, ji numirs gatvėje.

– Nebijok, tikrai nemirs, bent jau ne šiandien. Ja rūpinasi Alfonsas. O štai dar vienos moteriškos įvertinimas: – „Krakas? Tik dėl manęs vargšas poetas pametė galvą. Mačiau, kaip godžiai jis mane varstė akimis. Krakas nepajėgia suprasti, kad jausmai, mus sieję jaunystėje, dingę ir jų nesugrąžinsi. Tačiau jis iki šiol mane myli, aš tikrai žinau, jaučiu. Neabejoju, kad aš esu lemtinga moteris, apie kurią Paulius mąsto savo simbolinėje poezijoje. Aš jo pirmoji, vienintelė meilė. Lyrikoje jis apdainavo meilę man, ne tik nuostabiūse jaunystės eilėraščiuose, bet apskritai visoje kūryboje. Aš esu jo idealas. Galbūt tai skamba neįtikinamai, bet, patikėk manimi, tai tiesa! Manau, supratai, kad tai Salomėja Puikytė.“

Paulius nieko neatsakė, tik susikūprino, suvirpėjo liauni pečiai. Veltaidis suraukęs antakius įsmeigė akis į grožinės literatūros avangardistą, pasirengusį virsti paprastu melodramininku ir dar, ko gero, apsižliumbti. Tačiau netikėtai Paulius pakėlė smakrą – ne, jis ne ištižėlis, velniai nematė visų sentimentų – jį stebi iškilus menininkas, todėl bet kokia kaina reikia susivaldyti. Režisierius avangardistas linksmai išsiviepe – Krakas kietas. Jokia moteris nepalauš tikro didvyrio, kovotojo, nugalėtojo.

– Klausyk paskutiniojo įvertinimo: „Labai gailiuosi, kad tėvo anksčiau nepažinau. Jis gilus, išmintingas, galėčiau pasakyti, netgi dvasingas žmogus. Juk šiais laikais išmintis nevertinama. Didžiūjuos savo tėvu. Jam tiesiog nesisekė, gyvenimas nesiklostė, bet jis parašė įstabių, išgyven-

Nukelta | 8 psl.

**„Kūrėjas tarsi ameba, hidra ar planktonas įkrenta
į plačias kūrybinės versmės žiaunas ir išplaukia
knygų pavidalu. Niekas nuostabaus, kad kūrėju
abejoja visi, joks mokslas nepajėgus įrodyti jo
realumą, kūniškumą, daiktiškumą“.**

Nusileidus žemiškojo gyvenimo uždangai

GINTARĖ IVAŠKIENĖ

Šių metų sausio mėnesio 16 dieną Vilniuje mirė aktorius, režisierius ir elektros inžinierius Vytautas Valiukas. Teko artimai jį pažinti ir kaip mylintį sutuoktinės Salomėjos vyrą, rūpestingą žentą, nuoširdų savo artimiesiems ir draugams, principingą, taurų asmenį. Kaip režisierius, jis reiškėsi naujos minties ieškojimu išei-
vijos lietuviško teatro gyvenime. Vytauto žemiškoji kelionė ir prasidėjo, ir baigėsi jo mylimoje Lietuvoje, 2005-jų metų pavasarį sugrįžus nuolatini-
am apsigyvenimui.

Vytautas Valiukas priklausė tai jaunų lietuvių menininkų kartai, kuri tik pražydusi pasirinktame profesinio gyvenimo sode, buvo karo priversta palikti savo šalį. Valiuko tolimesnė teatrinė veikla vystėsi jau išei-
vių stovyklose Vokietijoje, ir vėliau – Amerikoje.

Baigęs „Aušros“ gimnaziją Kaune, Vytautas ketino tapti mokytoju, tad Vytauto Didžiojo universitete 1934-1938 m. išklausė lietuvių kalbos ir literatūros kursą, tačiau jau nuo 1936 metų pajutęs stiprų susidomėjimą teatru, įstojo ir į Pirmąją Kauno dramos studiją, kuriai tuo metu vadovavo V. Sipaitis, o vėliau P. Kubertavičius. 1937 metais Valiukas buvo priimtas į Valstybinį dramos teatrą Kaune. Lygiagrečiai studijuodamas universitete, penkis vakarus savaitėje lankydams studiją ir besiruošdamas pirmiesiems pradedančio aktorijos vaidmenims, jis užsigrūdino ir išei-
vijos gyvenimo daugiadarbiškumui.

Vytautas buvo ramaus būdo, darbštus, kruopštus, aukšto ūgio ir gražaus balso jaunas aktorius, tad gana greitai jį pastebėjo žymūs režisieriai B. Dauguvietis ir J. Monkevičius. Pirmosios jo rolės ir buvo Monkevičiaus režisuotuose penkiuose spektakliuose, kuriuose Valiukas pasižymėjo savo sugebėjimais sukurti giliai išmąstytus ir išgyventus, labai skirtingus vaidmenis. 1941-1942 metais, L. Fodoro „Brandos atestate“, M. Heregueno ir B. Cooliero „Pirmajame skambutyje“, H. Ibse-
no „Laukinėje antyje“ ir G. Hauptmanno „Roza Bernd“ Valiukas pasirodė ir kaip stebėtinai įtikinantis griežtas gydytojas, ir kaip donžuanas, ir kaip žandaras, o 1943 metais, būdamas 26 metų amžiaus, St. Santvaro „Kaimynuose“ sukūrė nuostabiai tikrovišką aštuoniasdešimtmetį kaimietį.

Pirmuosius režisūros žingsnius jis pradėjo tais pačiais 1943 metais kaip Kubertavičiaus asistentas, statant St. Santvaro „Žvejus“.

1944 m. vasario 16 d. Kubertavičiaus režisuotoje J. Grušo dramoje „Tėvas“, Vyt. Valiukas buvo ypatingai gerai įvertintas idealisto sūnaus Karolio rolėje, o tų pačių metų rudenį, jau teko trauktis į Vakarus...

Ir kaip gyventi be teatro?

Kultūrinių vertybių ir teatrinio darbo ilgesys po karo padėjo suburti Vokietijoje įsteigtose išvietintųjų stovyklose ir scenos menininkus. Detmold'o stovykloje besirenkant itin dideliu jų skaičiumi, Valiukas planavo steigti dramos teatrą, kviesdamas atvykti ir Jurgį Blekaitį su Antanu Rūku. Tačiau tuo pat metu Hanau mieste esančioje išvietintųjų stovykloje scenos mėgėjai – daugumoje studentai ir vyresnieji gimnazistai, net neturėdami režisieriaus, jau repetavo Kazio Binkio „Atžalyną“. Tuo metu Hanau lankydams savo tėvus, Valiukas apie tai sužinojęs, užsiliko padėti savo bendraminčiams. Su 36 vaidintojais, kurių dauguma niekada nebuvo vaidinę, jis dirbo tris savaites šaltuose, drėgnuose, buvusių vokiečių kareivinių rūsiuose, kol 1946 sausio mėnesį įvyko „Atžalyną“ premjera. Tai buvo lyg mana, iškritusi iš dangaus pasotinti karo baisenybių, buitinių rūpesčių ir nežinios išvargintų tautiečių dvasios. Teatro grupė pasivadino „Atžalynu“.

Teatro meilės vedamas Valiukas kurį laiką dalino savo sceninę veiklą tarp „Atžalyno“ ir tuo metu Detmold'e įsisteigusio profesionalaus teatro „Aitvaro“, kurio režisierius J. Blekaitis ruošėsi koncertine forma režisuoti V. Krėvės „Šarūną“. Valiukas 1946 m. vasario 16 d. vaidino Briedį, o tuoj po to, Dundulį, ypatingai gerai įvertintame taip pat J. Blekaitio režisuotame A. Rūko „Bubulis ir Dundulis“. Henriko Kačinsko vaidintas Bubulis ir Vytauto Valiuko Dundulis susilaukė gausių ovacijų ir aukšto kritikų įvertinimo ne tik Detmold'o miesto teatre, bet ir 35 spektaklių kelionėse į įvairias išvietintųjų stovyklas.

Tų pačių metų rudenį Valiuką pakvietė Hanau „Atžalynas“ režisuoti St. Santvaro „Žvejus“. Šis spektaklis taip pat buvo labai entuziastiškai žiūrovų priimtas. Keleis mėnesiams sugrįžo į Detmoldą „Bubulio ir Dundulio“ gastrolėms, bet netrukus prasidėjusi emigracija į kitus kraštus išsklaidė „Aitvaro“ teatrą. Drauge su kitais likusiais aktoriais, Valiukas kurį laiką mėgino sukurti satyrinį teatrą, tačiau nepavykus, grįžo į „Atžalyną“ ir 1947 m. pastatė A. Gehri melodramą „Šeštame aukšte“. Šiam spektakliui jis pritaikė lengvą šlagerinę muziką, o pertraukų metu buvo atliekamos nuotaikingos dainos ir kupletai. Žiūrovams patiko, tačiau ta naujovė nepatenkino kritikų. Metų gale jis pasiūlė „Atžalynui“ pasikviesti J. Blekaitį naujuoju režisierium ir išvyko į Stuttgart'ą, kur studijavo prieš metus tapusi jo sutuoktinė, solistė Salomėja Nasvytytė – Valiukienė.

Tų pačių metų rudenį Valiuką pakvietė Hanau „Atžalynas“ režisuoti St. Santvaro „Žvejus“. Šis spektaklis taip pat buvo labai entuziastiškai žiūrovų priimtas. Keleis mėnesiams sugrįžo į Detmoldą „Bubulio ir Dundulio“ gastrolėms, bet netrukus prasidėjusi emigracija į kitus kraštus išsklaidė „Aitvaro“ teatrą. Drauge su kitais likusiais aktoriais, Valiukas kurį laiką mėgino sukurti satyrinį teatrą, tačiau nepavykus, grįžo į „Atžalyną“ ir 1947 m. pastatė A. Gehri melodramą „Šeštame aukšte“. Šiam spektakliui jis pritaikė lengvą šlagerinę muziką, o pertraukų metu buvo atliekamos nuotaikingos dainos ir kupletai. Žiūrovams patiko, tačiau ta naujovė nepatenkino kritikų. Metų gale jis pasiūlė „Atžalynui“ pasikviesti J. Blekaitį naujuoju režisierium ir išvyko į Stuttgart'ą, kur studijavo prieš metus tapusi jo sutuoktinė, solistė Salomėja Nasvytytė – Valiukienė.

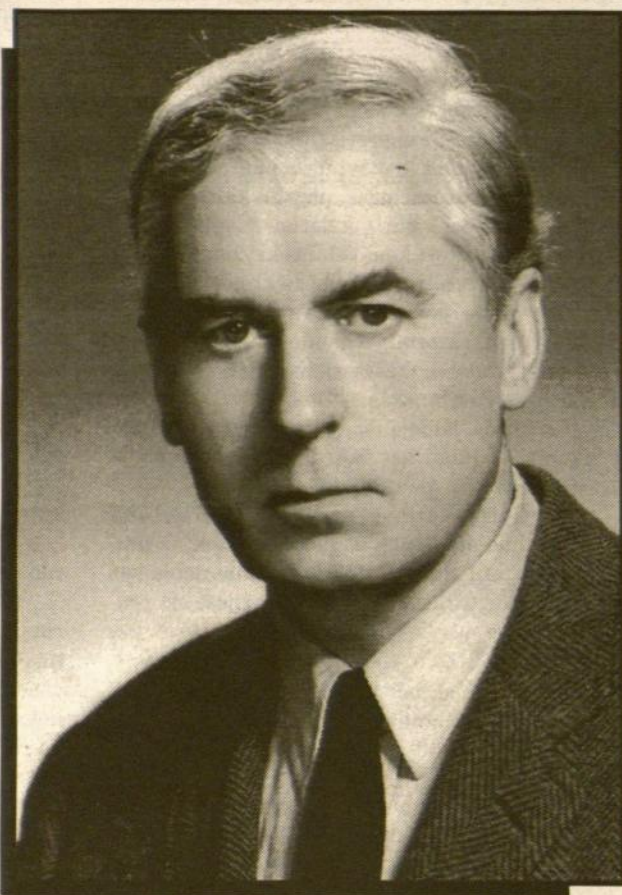
Ir Amerikoje...

1949 m. su Salomėja atvykęs į Čikagą, iš pradžių dirbo įvairius fiziškai sunkius darbus, kad padėtų išlaikyti Valiukų ir Nasvyčių šeimą. Vakaraus Vytautas lankė kursus ir tapo braižytoju. 1950 m. įsijungė į J. Blekaitio Čikagoje suorganizuotą Lietuvių teatrą Amerikoje, ir tais pačiais metais atliko tris sudėtingus vaidmenis A. Škėmos dramoje „Živilė“. Jo vaidyba buvo labai teigiamai įvertinta, deja, pats A. Škėmos veiklas buvo stipriai sukritikuotas. 1952 m. Valiukas vaidino seno jūr-
ninko Chris vaidmenį Eugene O'Neill dramoje „Ana Christie“, bet ir šis veiklas susilaukė neigiamos lietuvių kritikos dėl jo svetimo siužeto. Valiuko principas: „Visuomet tikėjau, kad meniškio spektaklio kokybė stovi aukščiau visko“, ir jo tapati laikysena, kuriam laikui buvo jį atitolinę nuo režisūros lietuviškame teatre.

Trokšdamas praplėsti lietuvių teatro žiūrovų ir tarptautinį akiratį, 1954 m. Lietuvių teatre Valiukas pasiryžo su stipriais ir patyrusiais aktoriais pastatyti ir režisuoti J. Annuilh „Antigonę“ su dail. V. K. Jonyno sukurtais scenovaizdžiu ir kostiumais. Po trijų mėnesių Valiukas pastatė ir Tennessee Williams dramą „Stiklinis žvėrynas“, kuri sužavėjo publiką Valiuko išryškinta giliai drama-
tiška veikalo nuotaika.

Tais pačiais metais, St. Pilkos atgaivintame Lietuvių teatre ir jo režisuotoje A. Škėmos pjesėje „Vienas ir kiti“, Valiukas atliko Pranaičio ir Vyro vaidmenis.

Nuo 1954 m. studijuodamas inžineriją Illinois Institute of Technology ir tebedirbdamas braižy-

Vytautas Valiukas

toju, 1956 m. jis pastatė Kosto Ostrausko „Kana-
relė“. Repetavo privataus namo rūsyje, pats vaidino ir pagrindinį Juozupo vaidmenį, tačiau veika-
las nebuvo palankiai publikos priimtas.

O New York'e...

1959 m. baigęs elektros inžinerijos bakalaureato studijas, persikėlė gyventi į New York'ą. Čia, iš naujo įkvėptas šiame mieste klestinčių daugybės amerikiečių teatrų, Valiukas ėmėsi burti lietuvių aktorių grupę A. Škėmos pjesei „Vienas ir kiti“. 1960 m. New York'o ir apylinkių lietuvių publika entuziastingai sutiko šį stiprų spektaklį, ir ypač amerikiečių teatro aktorių Juozą Boley-Bulevičių bei Ašę Dauguvietę. Pats Valiukas vaidino Rim-
vydą vietoj Juozo Daubėno, kuris po keletos repeti-
cijų buvo pakviestas į amerikiečių teatrą. Gana greitai po šio spektaklio, Valiukas ruošė aktorius K. Ostrausko „Kana-
relė“, su Romo Viesulo scenovaizdžiu. Tai buvo sėkmingas, profesionalaus lygio spektaklis, 1961 m. gastroliavęs ir kitose lietuvių gyvenamose vietovėse.

Tačiau netrukus Valiukui teko persikelti į kitą darbovietę Connecticut valstijoje, ir abu su Salomėja apsigyveno New Haven'o mieste. Atsikelta čia ne vien jo tarnybos reikalais. Salomėjai, baigusiai Columbia universiteto bibliotekininkystės mokslus, Yale universitetas pasiūlė tarnybą, o Vytautas įsidarbino inžinieriumi Sikorsky malūn-
sparnių gamybos įmonėje. Tuo metu stipriai negaluo-
jant Salomėjos tėvams Salomėjai ir dr. Motiejui Nasvyčiams, Valiukai parsikvietė juos iš Čikagos. Visuomet švelnus ir atidus savo sutuoktinei ir jos tėvams, Vytautas Valiukas visą eilę metų rūpestingai padėjo Salomėjai juos globoti.

Kada tik galėdamas, jis lankė New York'e ir New Haven'e gausius amerikiečių teatro spektaklius. New York'e jis netrukus pradėjo repetuoti Algimanto Mackaus pritaikytą inscenizaciją pagal V. Krėvės kūrinių ištraukas. Šiame 1965 m. įspūdingame spektaklyje, su pasakišku Albino Elskaus scenovaizdžiu, Valiukas vaidino Erodą – „Dangaus ir žemės sūnus“, Tautvilą – „Šarūnas“, ir Šv. Mikalojų – „Raganius“. Čia jis pasireiškė profesionaliai ir kūrybiškai kaip režisierius, sujungęs koncertinio skaitymo ir vaidybinio stilius, ir kaip aktorius. Gastroliavo su šiuo pastatymu ir Bostone,

Vytautas Valiukas priklausė tai jaunų lietuvių menininkų kartai, kuri tik pražydusi pasirinktame profesinio gyvenimo sode, buvo karo priversta palikti savo šalį.

Zita SODEIKIENĖ

Atkelta iš 3 psl.

naują įvaizdį. Labai gaila pasakyti, bet nieko nesvajojau ir nieko neidealizuojau, tik taip viskas susideda.

– Teigėi, kad gal kai kurios temos kyla iš sąmonės... Gal Tavo kūryboje kai kas ateina iš sapnų?

– Noriu papasakoti apie paveikslą *Nieko naujo*. Vieną rytą buvau jau atsibudęs, tik dar užmerktom akim... Stai-ga, kaip nuotrauka ar filmas, ryškiausias įvaizdis: žmogus ant retežio veda penkis Jėzus... Karts nuo karto pasitaiko tokie dalykai; bandau padaryti tai, ką mačiau, bet yra neįmanoma pakartoti. Atkartuju tik mintį...

– Dar kokios pastabos apie Tavo kūrybos vaisius?

– Paveikslas *I ateitį*... kažkas manė, kad ten televizorius. Ne, ten yra kompiuteriai... Tai žmogaus ateitis... Kai jis sugalvos tokį kompiuterį, kuris pats galvos ir dar pradės daugintis, tada mes, kaip gyvūnų rūšis, — į zoologijos sodą... Juokauju...

– Zita, ką gali pasakyti apie kūrybingumą? Tu paminėjai, kad Tau pačiai, tiek daug susikrovus viduje, kūryba tampa tarsi terapija, tarsi gydymosi kelias.

– Kūrybingumas labai aukštinamas iki kažko... Jis yra „liga“, pozityvi liga. Vienam, kažko viduje prisikrovus, užveina kažkas ... ir jis šaudo į kitus. O kitas, kažko prisikrovęs, — konstruktyviai kuria. Aš irgi bandau. Noriu daryti kitaip. Medžiai auga iš žemės aukštyn, o aš pavaizduoju, kad medžiai auga iš dangaus debesų žemyn. Noriu daryti kitaip. Atsiprašau Kūrėjo, kad gadinu Jo kūrybą.

– Nemanau, kad Kūrėjas dėl to užsigauna. Manau: Jis tėviškai šypsosi... Ko gero tą mintį Jis Tau pats „pakiša“. Na, o šio pokalbio gale — kaip apibūdintum savo kūrybą? Kokia išvada?

– Įsidėmėjau Carl Jungo teiginį apie rašytojus, bet tai tinka ir menininkams: „Pačia giliausia prasme, rašytojas tėra instrumentas. Jis menkesnis už savo kūrinius, tad mums nėra ko tikėtis, kad jis tą kūrinių paaiškina. Jis padaro viską, ką galėjo, kurdamas. Aiškinimą jis turi palikti kitiems arba paskirti ateičiai. Tikras kūrinytis yra kaip sapnas, kuris, nepaisant jo akivaizdumo, niekuomet pats savęs nepaaiškina ir nėra vienareikšmis“. Aš šį jo pasakymą taikau sau, kadangi daugumas savo darbų negaliu paaiškinti, bet turiu palikti žiūrovams: jų pačių supratimui ir išsiaiškinimui.

– Zita, ačiū už mintis apie savo kūrybą. Pokalbis tarp mūsų dar tik prasidėjo...

| ateitį

„Kad tavo liežuvis į stulpą pavirstų!“

„Kad tavo pirštai ištystų, o pakščiai galvą kapotų!“

Paminklas 20-ajam amžiui

Išvados

Po pokalbio aš padariau šias išvadas:

1. Zita teigia, kad ji sąmoningai neplanuoja, kad viskas ateina iš sąmonės. Man atrodo, kad tai reikia suprasti jos darbo kontekste — ypač žvelgiant į jos tris dailės darbų stilius. Daug daugiau planavimo jos komentaruose apie žmonių socialinę situaciją arba keiksmažodžių iliustracijose, negu ikonuose, kuriuose yra daugiausia simbolikos.
2. Pastebėjime Zitos atsakymą — apie tikslą, kodėl ji pasirinko ikonų formą: „žmonėse, ypatingai pas jaunesnius, tiek šiurkštumo, vulgarizmo, kad norisi daryti ką nors gražaus“. Tai sąmoningas pasirinkimas, kuris turi įtakos (kad ir sąmonėje veikiant) į tai, ką ji pasirenka savo ikonų objektais. Tad, nors ji sakosi, kad ji sąmoningai neapsisprendė ikonų centre vaizduoti moteris, bet moterų ikonuose daugiau dėl jos noro „daryti ką nors gražaus“. Dėl to, vienaip ar kitaip atsirado „Šventoji su rožėmis“, „Palaiminimas“ ir kt.
3. Nors vyrų ikonuose pasitaiko rečiau, bet jie nėra visiškai išnykę. Pavyzdžiui, ikonoje „Šventoji su rožėmis“ vyras yra atvaizduotas pažaboto, akis į aukštį pakėlusio arklio galvos simboliu. Kaip prasminga! Vienaip ar kitaip veikia dailininkės noras „daryti ką nors gražaus“.
4. Sąmoningai ar nesąmoningai veikia ir dvireikšmiškumo tendencija. Pavyzdžiui, net ir tokiame teigiamos temos paveiksle, kaip „Palaiminimas“. Globėjos motinos ranka, laiminanti vaiko galvą, yra neproporcingai stora: tai gali reikšti motinos rūpestingumą, bet ir persunkią „globos“ našta vaikui. O galva apačioj gali būti suvokta net trigubai: 1) kaip išgyvenanti palaiminimo ramybę; 2) akmenimis sukaustyta ir 3) patirianti palaiminimo ramybę, nepaisant kietų sunkumų apsupties. Asmuo, žvelgiant į šią ikoną, paveiktas vidinės nuotaikos, gali matyti vieną iš tų trijų, ar dvi, ar visas tris prasmes.

Kęstutis A. Trimakas

Krakas ir Nekrakas?

RAIMUNDAS EIMONTAS

„Būti menininku — reiškia gyvenimą nesėkmėje, taip, kaip niekas neišdrįsta gyventi, kad žlugimas — tai ir yra menininko pasaulis, o žlugimo vengimas — dezertyravimas, sumanus amatas, geras ūkininkavimas, pragyvenimas” — kadais brūkštelėjo nenuorama avangardistas Samuelis Beckettas, ir tai yra pati tiksliausia, teisingiausia ir negailestingiausia frazė, parašyta apie menininko buvimą modernioje visuomenėje.

Negausiu autorių kolektyvu save tituluojantis rašytojų tandemas — Robertas Kundrotas ir Algimantas Lyva — beveik visose savo knygose nagrinėja menininko ir jį supančio pasaulio, visuomenės problemą.

Naujausio jų romano *Krakas ir Nekrakas* („Pasviręs pasaulis”, Vilnius, 2006) idėją būtų galima taip ir įvardinti — menininko gyvenimas posovietinėje, bet dar realiai europietiskai civilizuotos stadijos nepasiekusioje Lietuvoje — tai „Krachas ar Nekrachas?” Šią dilemą kasdiene savo būtim skaudžiai išgyvena ir sprėndžia romano herojus — rašytojas Paulius Krakas. Blaškydamasis savo pasamones vizijų ir gatvės realijų labirintuose menininkas desperatiškai ir, deja, nesėkmingai (o gal kaip tik sėkmingai, atsižvelgiant į S. Becketto išsakytą mintį!) mėgina stabilizuoti savo trapų kūrybinį plevėnimą. Todėl ir romano forma neturi tradicinės pradžios, vidurio ir pabaigos. Epizodai pasirodo ir staiga kažkaip netikėtai, kafiškai dingsta tam, kad vėl išnirtų pačiose netikčiausiose aplinkybėse. Kaip ir mistinis troleibusas, kuris herojų veža (pasak V. Cojaus) ten, kur

jis nenori atsidurti — skaudžioje akistatoje su žiauria realybe.

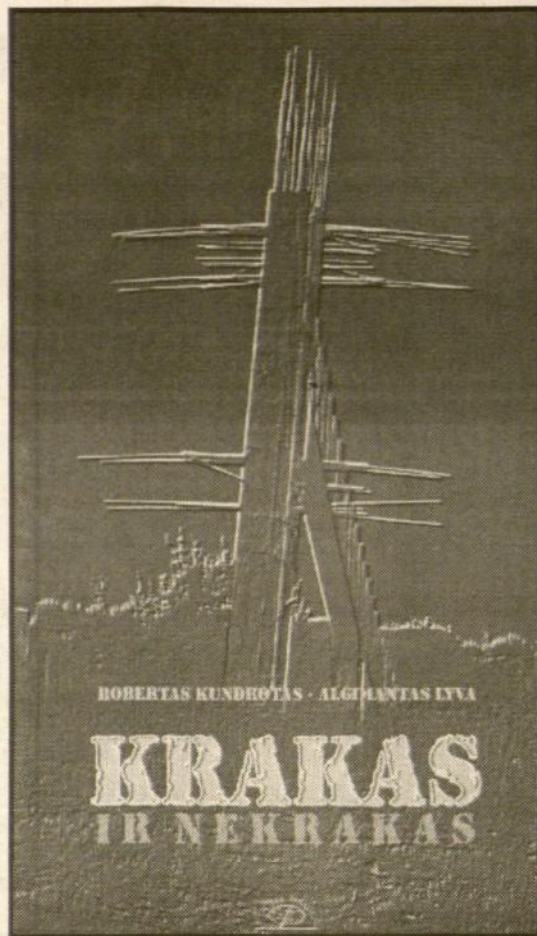
Asmeninė autorių patirtis kaip ant delno. Knygoje taip pat apstu įvairiausių aliuzijų: čia ir Džyza, ir Kalanta, ir Kampas, ir kultinis H. Hesse „Stepių vilkas”, ir šiandieninio garsinio avangardo asmenys. Kaip ir beveik kiekviename kūrinyje daug muzikos: „Muzika visada buvo man atgaiva” — herojaus lūpomis atvirauja R. Kundrotas ir A. Lyva.

Kelią į pripažinimą P. Krakas (kaip ir patys autoriai) skinasi labai sunkiai. (Pats romanas, vos tik pasirodęs knygomanų akiratyje, buvo negailestingai „sudorotas”) *Šiaurės Atėnuos*. P. Krakas — R. Kundrotas — A. Lyva pripažįsta: „Pripratau prie patyčių, vėliau jos manęs nebežeidė. (...) su priešišku pasauliu kovojau daugelį metų. Jaunystėje buvo lengviau — dieną pasvajoji, penkias pasikankini, septintą su viskuo susitaukai. Dabar viskas kitaip — kankinuosi kiekvieną dieną”.

Sakoma: šuo ir karias pripranta. Tad ką tuomet kalbėti apie žmogų... Ir „menininkai, nuolat abejojantys savo identitetu, svarstantys, varta ar neverta žudyti”, galų gale pasiekia išvadą: „Jei nori numirti, reikia įdėti itin daug pastangų. Tad gal lengviau gyventi”.

Tad P. Krakas gyvena toliau ir lyg A. Tarkovskio Stalkeris gyvenimo prasmę atranda dvasinėse — kūrybinėse klajonėse. „Jei gyvenimas neturi prasmės, tai aš jam prasmę suteiksiu rašydamas” — patetišku šūksniu P. Krakas nubrėžia savo gyvenimo motto.

Ar verta menininkui verti vartus į pasaulį ir savo šventąjį kūrybos „juodmedžio bokštą” ir keisti į visuomeninio pripažinimo „fiestą”?

Atsakymas glūdi romano epigrafe:

„Kartą Mandžiūrišis stovėjo priešais vartus, kai Buda jį pašaukė:

Mandžiūšri, Mandžiūšri, kodėl tu nežengi?

Aš nieko nematau anoje vartų pusėje. Ko man ten eiti? — atsakė Madžiūšris”.

(Geležinė fleita, šimtas zen koanų.)

Įvertinimas

Atkelta iš 5 psl.

tų kūrinių, kuriuos atras ateities kartos. Tikiu, kad jis didis Lietuvos rašytojas. Jam visai stengiausi padėti, bet jis atsisakydavo paramos, aiškindamas, jog man nėra niekuo padėjęs, todėl negali priimti iš manęs. Žinoma, kaip ir visi menininkai, jis didelis keistuolis, tačiau tai būtina talento sąlyga”. Tavo sūnaus Alfonso Krako žodžiai.

Paulius tarsi įkrito į atvirą sąmonės akivarą. Smegduobė tučtuojau užsivėrė — tolimosios kūrybinės ekspedicijos nė žymės.

Ar realiai egzistuoja menininkas? Kas sukuria kūrėją? Protėvių aistros, instinktai, nepažinūs ir painūs genai ar perdėtas visuomenės dėmesys, kritikos užsipuldinėjimai, išskirtinė socialinė padėtis, nenumaldoma gerbėjų aistra?

Kūrėjas, jo asmenybė tėra fikcija, realybės šou, išmonė miniai mulkinti. Menininkas neturi griežtos formos, kūno, kontūrų. Niekas nežino, kur kūrėjo pradžia ir užsklanda, kur epicentras ir galutinė išorinė riba. Tuščias arbatos puodukas, birios arbatžolės ir karštas vanduo atspindi kūrėją kaip kontinuumą, senas sudėvėtas švarkas, suplyšę, suavėti batai ir sužalotas parketas įsiurbia ir saugo jo slapčiausias mintis, šratinukas, darbo stalas ir žvakė fiksuoja kiekvieną kūrėjo psichologinį pokytį.

Kūrėjas tarsi ameba, hidra ar planktonas įkrenta į plačias kūrybinės versmės žiaunas ir išplaukia knygų pavidalu. Nieko nuostabaus, kad kūrėju abejoja visi, joks mokslas nepajėgus įrodyti jo realumą, kūniškumą, daiktiškumą. Progresyvioji, sekurializuota visuomenė, paneigusi

ryškų Didžiojo šešėlį, nedaro jokių išimčių gyvam kūrėjui.

Įsmeigęs akis į pilką sieną Krakas nebematė Paro. Pritrenktas ir suerzintas režisierius keletą minučių įvairiais būdais bandė atkreipti į save dėmesį — mosikavo rankomis, uždegė degtukų dėžutę, įmetė į kibirą ir nusvilęs pirštus užpylė vandeniu, spragsėjo, caksėjo, kosčiojo, lankstė ir laidė po kambarį lėktuvėlius iš popieriaus, galų gale šuktelejęs nubėgo ir atsivedė Palubinską.

Valiukas

Atkelta iš 6 psl.

kur taip pat buvo labai palankiai suktas gausios publikos.

Ruošėsi Vyt. Valiukas ir lėlių teatro spektakliui, kuris turėjo įvykti 1966 m. su dail. Vytauto Igno sukurtais dekoracijomis ir lėlių eskizais, su paties Valiuko ir Dalios Sruogaitės tekstų ir komp. Giedros Gudauskienės muzika. Tačiau ši svajonė neišsipildė, neatsiradus rėmėjų ir talkininkų. Ir kaip gaila, nes Vytautas Valiukas pajėgė giliai įžvelgti ir mažylių pasaulį. Dėdė Vytautas, kaip jis vadinamas mažųjų giminaičių, savo juokingai nustatyta veido išraiška ir šelmiškai žiburiuojančiomis akimis, pajėgdavo nuraminti net ir stipriai įsi-
verkusį vaikėlį.

Nepasisekė atgaivinti New York'e nei K. Ostrausko „Kananėlę”, nei

A. Škėmos „Vienu vieni”, kai privataus namo rūsyje sandėliuotos, dingio abiejų vaidinimų dekoracijos.

1967 metais Valiukas New York'e pastatė dvi avangardines pjeses: K. Ostrausko „Pypkę” ir Algirdo Landsbergio „Barzdą”. Repetavo ypatingai sunkiomis sąlygomis, nes nebuvo pastovios patalpos. Kiekvienai repetacijai vykstam vis skirtingose vietose, ir Valiukui ir aktoriams tekdavo vežioti visus sceninius reikmenis. „Pypkę” režisuoti Valiukas pakvietė Amerikoje teatro studijas baigusią Dalią Juknevičiūtę, o pats vaidino Vyra. Režisuodamas „Barzdą”, Valiukas sukūrė ir atliko trijų Vadų vaidmenis. Į šią išradinę abiejų pjesių premjerą žiūrovų susirinko daug, ir vertintojų nuomone, abiejų režisierių eksperimentinė dvasia galėjo drąsiai lygiuotis su amerikiečių avangardiniais spektakliais.

Bet daugiau jų V. Valiukas ir nebestatė. Su „Pypke” ir „Barzda” jis užbaigė savo dramų aktorius ir režisieriaus sceninę veiklą, nors kaip me-

Visko matęs ir girdėjęs, ragavęs ir patyręs kaimynas, vos mestelėjęs žvilgsnį į Krako veidą, iš karto numojo ranka, apsisuko ir dingio tarpdury.

Parui nebeliko ką veikti iškilaus poeto menėje. Laukė sunkus projekto gimdymas, painus scenarijaus rašymas, genijaus sindromo atskleidimas. Susirinkęs visus popierius ir atsineštas knygas jis tyliai pasišalino, palikęs arktinėje ramybėje paskendusį Kraką. ▲

ninio žodžio skaitovas dar ilgai reikės, atlikdamas lietuvių klasikų ir šiuolaikinių autorių veikalus. 1991 m. LB Kultūros taryba Vytautui Valiukui už nuopelnus lietuvių dramos teatruitei suteikė Teatro premiją. 1992 m. jis dar išleido savo įkalbėtą kasėtę su Juliusu Kaupu „Pasaka apie arlekiną meilę” ir „Apie burtininkę be vardo”...

Valiuko pirminė jaunatviška svajonė tapti mokytoju, reikėsi ir visame jo režisieriaus darbe. Vokietijoje pradėjęs ugdyti naujus lietuvių scenos darbuotojus, tęsė šį švietėjišką darbą ir Amerikoje. Jo pastangos praplėsti lietuvių publikos imlumą šiuolaikiškiems lietuvių ar ir nelietuvių veikalams ne visuomet buvo teigiamai priimtos. Tačiau nusipelnė jis daug, atvedęs į lietuvišką sceną Antano Škėmos, Kosto Ostrausko, ir Algirdo Landsbergio veikalus.

Rašant, naudotasi St. Santvaro straipsniu *Lietuvių enciklopedijoje*, ir Br. Vaškelio, *Kultūros baruose*, 2007, Nr.1